

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2014 m. vasario 5 d.
(OR. en)

6113/14
ADD 6

JAI 61
GENVAL 6

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

---

nuo:	Europos Komisijos generalinio sekretoriaus, kurio vardu pasirašo direktorius Jordi AYET PUIGARNAU
gavimo data:	2014 m. vasario 3 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generaliniam sekretoriui Uwe CORSEPIUSUI
Komisijos dok. Nr.:	COM(2014) 38 final Annex 6
Dalykas:	ES kovos su korupcija ataskaitos PRIEDAS „ESTIJA“

Delegacijoms pridedamas dokumentas COM(2014) 38 final Annex 6.

Priedama: COM(2014) 38 final Annex 6

Briuselis, 2014 02 03
COM(2014) 38 final

ANNEX 6

PRIEDAS

„ESTIJA“

pridedamas prie

ES kovos su korupcija ataskaitos

ESTIJA

1. ĮVADAS. PAGRINDINIAI ASPEKTAI IR APLINKYBĖS

Kovos su korupcija sistema

Strateginis požiūris Nuo 2004 m. Estijoje rengiami strateginiai kovos su korupcija politikos planai. 2008–2012 m. strategijoje buvo nustatyti 8 tikslai, 21 priemonė ir daugiau kaip 60 veiksmų, taip pat pateikti darbo planai ir matavimo rodikliai. Atitinkamų ministerijų biudžete buvo numatytos įgyvendinimo sąnaudos¹. 2013 m. spalio mėn. priimta nauja strategija laikotarpiui iki 2020 m., kurioje daugiausia dėmesio skiriama prevencijai ir švietimui². Vėliau suburta parlamentinė darbo grupė, nagrinėjanti etikos klausimus, taip pat vyko Parlamento ir viešos diskusijos apie parlamento narių neliečiamybę ir jiems skirtą elgesio kodeksą. Vis dėlto bylos, susijusios su politinių partijų finansavimu ir prekyba poveikiu, rodo, kad Estijoje korupcija tebėra didelė problema. Piliečių ir parlamento narių pasiūlymai neseniai suteikė naują postūmį vykdyti kovos su korupcija reformą. 2012 m. lapkričio mėn., atsižvelgiant į įvairias su korupcija susijusias diskusijas, paskelbta peticija „12 skyrius“, kurioje raginama užtikrinti didesnę partijų finansavimo skaidrumą ir apriboti konkrečių interesų įtaką³. Į tai reaguodamas prezidentas surengė apskritojo stalo susitikimą, per kurį piliečiai pakviesti siūlyti pakeitimus, kad partijų sistema taptų atviresnė konkurencijai, būtų užtikrintas didesnis partijų finansavimo skaidrumas ir būtų apribota politinė įtaka skiriant valstybės tarnautojus. Šiomis iniciatyvomis jau pasiekta tam tikrų laimėjimų. Galutiniai rezultatai kol kas neaiškūs, tačiau jos yra pavyzdys, kaip visuomenė gali dalyvauti vykdamas reformas.

Teisinis pagrindas. Baudžiamasis kodeksas, kuris iš esmės persvarstytas 2002 m. ir vėliau iš dalies pakeistas, yra pakankamai tvirtas korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų kriminalizavimo pagrindas⁴. Šiuo metu Estija vykdo kovos su korupcija sistemos reformą. Pavyzdžiui, 2012 m. iš dalies pakeisti Politinių partijų įstatymas, Viešųjų paslaugų įstatymas ir Kovos su korupcija įstatymas, be kita ko, Parlamento konstitucinis komitetas rengė posėdžius dėl partijų finansavimo reformos⁵. Taip pat persvarstomos nuostatos dėl parlamento narių imuniteto po to, kai Teisingumo kancleris atmetė kelis prokurorų prašymus siūlyti Parlamentui panaikinti parlamento narių imunitetą⁶. Atsižvelgdama į teisės doktrinos specialistų išvadas Teisingumo ministerija rengia pataisų, kuriomis siekiama supaprastinti Baudžiamąjį kodeksą, be kita ko, nuostatas dėl korupcijos privačiame sektoriuje, projektus. 2013 m. spalio mėn. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupė (GRECO) pranešė, kad Estija padarė pažangą kriminalizavimo srityje⁷. Estijai priėmus pataisas, kuriomis į valstybės

1 <http://www.korruptsioon.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35712/ANTI+CORRUPTION+STRATEGY+2008-2012.pdf>. Taip pat žr. 2008 m. rezultatų ataskaitą (2009 m.) <http://www.korruptsioon.ee/strateegia>.

2 <http://www.korruptsioon.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59029/Estonian+Anti-Corruption+Strategy+2013-2020.pdf>.

3 <http://petitsioon.ee/harta12>.

4 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3%282007%295_Estonia_One_EN.pdf.

5 <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=193SE&koosseis=12

<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asp?loc=text&lk=et&sk=en&dok=2012X15.htm&query=anti%2Dcorruption+act&tyyp=X&ptyyp=RT&pg=1&fr=no>

6 Teisingumo kancleris yra nepriklausomas pareigūnas, kurio pareiga – užtikrinti, kad teisės aktai atitiktų Konstituciją ir jais būtų užtikrinta pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga. Teisingumo kancleris taip pat siūlo Parlamentui panaikinti parlamento nario, prezidento, ministro arba Aukščiausiojo teismo teisėjo imunitetą ir atsižvelgdamas į prokurorų prašymą parengia kaltinamąjį aktą. Teisingumo kancleris nagrinėja baudžiamosios bylos duomenis, bet netikrina ir nevertina įrodymų ir nenagrinėja kaltės prisipažinimo. <http://oiguskantsler.ee/en/other-tasks>.

7 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3%282013%2910_Second_ADD_Estonia_EN.pdf.

tarnautojų apibrėžtį įtraukti ir arbitrai, GRECO pakvietė Estiją pasirašyti ir ratifikuoti Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos papildomą protokolą (ETS 191)⁸. GRECO taip pat pažymėjo, kad pataisų dėl prekybos poveikiu projektais, jei jie būtų priimti, būtų išspręsti GRECO susirūpinimą keliantys klausimai⁹.

Institucinė sistema. Teisingumo ministerijos Baudžiamosios teisės politikos departamentas koordinuoja kovos su korupcija politikos raidą ir įgyvendinimą, įskaitant duomenų rinkimą, mokymą ir poveikio vertinimą. Teisėsaugos funkcija patikėta Vidaus saugumo tarnybai, policijai ir sienos apsaugos tarnybai (Vidaus reikalų ministerija). Be to, Finansų ministerija koordinuoja sąžiningumo ir etikos mokymo kursus. Teisingumo ir Finansų ministerijos bendradarbiauja dėl naujų valstybės tarnautojų mokymo programų, parengtų atsižvelgiant į atnaujintas kovos su korupcija taisykles. Vyriausybė taip pat planuoja peržiūrėti įvairiausių valdžios institucijų praktiką, susijusią su elgesio kodeksais, etikos tarybomis ir etikos mokymu. Finansų ministerija atlieka tyrimą dėl vidaus rizikos vertinimo metodų centrinės valdžios institucijose. Du Parlamento nuolatiniai komitetai ir du specialūs komitetai atlieka su teisės aktų rengimu, procedūromis ar Kovos su korupcija įstatymo įgyvendinimu susijusį darbą. Pagal Politinių partijų įstatymą 2011 m. gegužės mėn. suformuotas atskiras Partijų finansavimo priežiūros komitetas.

Apklaustos

Nuomonių tyrimai. 2013 m. specialiosios „Eurobarometro“ apklaustos dėl korupcijos duomenimis, 65 proc. Estijos respondentų mano, kad korupcija yra plačiai paplitusi (ES vidurkis – 76 proc.), o 22 proc. teigia, kad korupcija daro poveikį jų kasdieniam gyvenimui (ES vidurkis – 26 proc.). Be to, 31 proc. (mažiausia procentinė dalis ES) gyventojų mano, kad korupcijos lygis per pastaruosius trejus metus padidėjo. Apie 40 proc. estų – tai vienas iš aukščiausių rodiklių ES – mano, kad sėkmingo baudžiamojo persekiojimo atvejų pakanka, kad atgrasytų nuo korupcijos¹⁰. Teisingumo ministerijos apklausoje nustatyti teigiami visuomenės požiūrio į korupciją pokyčiai 2006–2010 m. – mažiau respondentų teigė esą pasirengę duoti kyšį pareigūnui ir mažiau jų manė, kad kyšininkavimas siekiant išvengti baudų yra plačiai paplitęs¹¹.

Korupcijos patirtis. Remiantis 2013 m. specialiąja „Eurobarometro“ apklausa dėl korupcijos, 4 proc. Estijos respondentų teigė, kad jų buvo paprašyta mokėti kyšį arba iš jų to tikėtasi per ankstesnių 12 mėnesių laikotarpį (ES vidurkis – 4 proc.).

Verslo tyrimai. 2013 m. „Eurobarometro“ įmonių apklaustos duomenimis, 19 proc. Estijoje veikiančių įmonių mano, kad dėl korupcijos kyla problemų verčiantis verslu (tai mažiau nei 43 proc. ES vidurkis), o 17 proc. mano, kad per pastaruosius trejus metus dėl korupcijos jie nelaimėjo viešojo konkurso (ES vidurkis – 32 proc.). Be to, 57 proc. respondentų mano, kad korupcija yra plačiai paplitusi (ES vidurkis – 75 proc.)¹².

Kontekstas

---

8 <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=191&CM=&DF=&CL=ENG>.

9 Baudžiamojo kodekso 298.1 skirsnio pataisų projektais būtų nustatyta aktyviosios prekybos poveikiu nusikalstama veika, prašymas sudaryti palankias sąlygas būtų įtrauktas tarp pasyviosios prekybos poveikiu nusikalstamų veikų ir būtų panaikintas reikalavimas, pagal kurį faktinis arba įtariamas prekiautojo poveikiu daromas poveikis turi būti neteisėtas. Pakeitimų projektai Parlamentui pateikti 2014 m. sausio mėn., <http://eelvoud.valitsus.ee/main#ogJLGuTi>.

10 2013 m. specialioji „Eurobarometro“ apklausa Nr. 397.

11 Korupcija Estijoje. Trijų tikslinių grupių tyrimas. Baudžiamosios teisės politikos tyrimai Nr. 13. Talinas, Teisingumo ministerijos Baudžiamosios teisės politikos departamentas ir Tartu universitetas, 2010 m., www.korruptsioon.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50629/Korruptsioon_2010.pdf.

12 2013 m. greitoji „Eurobarometro“ apklausa Nr. 374.

Privatusis sektorius. Pasaulio konkurencingumo indekse Estija tarp 148 šalių užima 32 vietą¹³. Remiantis Komisijos antrąja įgyvendinimo ataskaita, Estija į nacionalinę teisę perkėlė ne visas Pamatinio sprendimo 2003/568/TVR nuostatas. Ji iš dalies perkėlė nuostatas dėl juridinių asmenų atsakomybės ir visiškai – dėl ne pelno subjektų¹⁴. Kalbant apie aktyviąją korupciją, Estijos teisės aktai netaikomi kyšio siūlymo arba tarpininkų atvejais. Dėl pasyviosios korupcijos – Estijos teisės aktuose nenurodyti tarpininkai, kyšio prašymas arba nepagrįstas atlygis¹⁵.

Interesų konfliktas ir turto deklaravimas. Kovos su korupcija įstatymu valstybės pareigūnai įpareigojami deklaruoti ekonominius interesus, įskaitant turtą ir dovanas. Deklaracijos turi būti pateiktos per keturis mėnesius po to, kai pradėdamos eiti pareigos, ir vėliau kiekvienais metais. Deklaracijos turi būti saugomos septynerius metus¹⁶. Už jų tikrinimą atsako, be kita ko, Parlamento specialusis komitetas ir vidaus audito bei žmoniškųjų išteklių padaliniai. Mokesčių ir muitų valdyba administruoja ekonominių interesų registrą. Teisingumo ministerija gali pateikti elektroninio mokymo medžiagą interesų konflikto klausimais.

Pranešimas apie pažeidimus. Estijoje nėra specialaus įstatymo, reglamentuojančio pranešimą apie pažeidimus. Iš dalies pakeistu Kovos su korupcija įstatymu draudžiama slėpti korupciją ir reikalaujama užtikrinti sąžiningų apie pažeidimus pranešusių asmenų konfidencialumą. Tiek viešajame, tiek privačiajame sektoriuose prievolė įrodyti tenka ir apie pažeidimus pranešusiems asmenims, ir asmenims, kurie įtariami ėmęsi atsakomųjų veiksmų prieš pranešėjus¹⁷. Tačiau 2013 m. „Eurobarometro“ apklausos duomenimis, 90 proc. estų, nurodžiusių, kad praėjusiais metais patyrė korupciją arba buvo jos liudininkais, nepranešė apie ją. Be to, 58 proc. respondentų teigė, kad jie nežinotų, kam pranešti apie korupciją, jei ją patirtų arba taptų jos liudininkais (ES vidurkis – 44 proc.). Vidaus saugumo tarnybos 2004–2012 m. duomenimis, kovos su korupcijos karštąja telefono linija per metus skambinta ne daugiau kaip 46 kartus – tai rodo, kad reikia didinti informuotumą¹⁸. Nuo 2004 m. veikia trys susijusios karštosios telefono linijos, kurias administruoja Centrinės kriminalinės policijos Korupcijos nusikaltimų tyrimo biuras, Teisingumo ministerija ir Vidaus saugumo tarnyba.

Lobistinės veiklos skaidrumas. Estijoje lobistinė veikla neregamentuojama. Nėra konkretaus lobistų registracijos reikalavimo, nors teisės aktų rengimo taisyklėmis užtikrinamas tam tikras skaidrumo lygis¹⁹. GRECO pateikė rekomendacijas nustatyti parlamento narių ir lobistų bendradarbiavimo taisykles. Parlamentas dirba, siekdamas atsižvelgti į GRECO rekomendaciją parengti ir įgyvendinti parlamento narių elgesio kodeksą, be kita ko, nustatyti parlamento narių veiklos apribojimus, taikytinus jiems pasitraukus iš

---

13 http://www3.weforum.org/docs/GCR2013-14/GCR_Rankings_2013-14.pdf.

14 Kalbant apie juridinių asmenų atsakomybę, Baudžiamojo kodekso 14 straipsnio 1 dalyje nustatyta: įstatymo numatytais atvejais juridinis asmuo atsako už veiksmą, kurį, atsižvelgdamas į juridinio asmens interesus, atlieka jo įstaiga, narys arba vyresnysis pareigūnas ar kompetentingas atstovas. Kalbant apie korupciją privačiajame sektoriuje, Baudžiamojo kodekso 288 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad: šio kodekso 293–298 nustatytų nusikalstamų veikų atveju „pareigūnas“ taip pat yra arbitras arba fizinis asmuo, kuris eidamas oficialias pareigas vadovauja pagal privatinę teisę valdomam juridiniam asmeniui arba veikia atsižvelgdamas į pagal privatinę teisę valdomo juridinio asmens arba kito fizinio asmens interesus.

15 KOM(2011) 309 galutinis, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/report_corruption_private_sector_en.pdf.

16 Kovos su korupcija įstatymo 12–16 straipsniai, <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asp?loc=text&lk=et&sk=en&dok=2012X15.htm&query=anti%2Dcorruption+act&tyyp=X&ptyyp=RT&pg=1&fr=no>.

17 Kovos su korupcija įstatymo 6 straipsnis.

18 Korupcijos nusikaltimų tyrimo biuras www.politsei.ee; Teisingumo ministerija www.korruptsioon.ee; Vidaus saugumo tarnyba www.kapo.ee.

19 Kabineto taisyklės dėl norminės teisės aktų projektų rengimo metodikos, Parlamento taisyklės dėl teisės aktų projektų teisėkūros procese.

pareiḡų²⁰. Teisingumo ministerija retkarčiais uzsako korupcijos rizikos teisės aktu projektuose poveikio vertinimus.

2. DALYKINĖS SRITYS

Politinių partijų finansavimas

Nuo 2003 m. Estijoje politines partijas gali remti tik fiziniai asmenys. Atsižvelgus į GRECO rekomendacijas, Politinių partijų įstatymo pataisomis, kurios įsigaliojo 2011 m. balandžio mėn., įsteigtas Politinių partijų finansavimo priežiūros komitetas²¹. Teisingumo kancleris, Valstybės kontrolė ir Nacionalinis rinkimų komitetas skiria po vieną iš septynių komiteto narių; parlamentinės partijos skiria likusius keturis narius penkerių metų kadencijai. Įstatymu partijos taip pat įpareigojamos pranešti apie susijusius subjektus (pavyzdžiui, interesų grupes, fondus, profesines sąjungas ir kitas institucijas, susijusias su partija arba kitaip jos kontroliuojamas), taip pat išplečiama tokių subjektų apibrėžtis. Kitomis pataisomis uždrausta naudoti narystės mokesčius siekiant apeiti aukojimo skaidrumo taisykles ir nustatyti griežtesni reikalavimai partijoms ir kandidatams skelbti išsamias finansines ataskaitas ir grąžinti neteisėtas aukas. Šiuo metu teikiamos trijų rūšių ataskaitos: paaukotų lėšų ataskaitos, teikiamos kas tris mėnesius ir skelbiamos internete; partijų ir susijusių organizacijų metinės mokesčių ataskaitos, kurios taip pat skelbiamos internete ir, jei partija gavo valstybės finansavimą, prieš pateikimą audituojamos; kampanijų išlaidų ataskaitos, pateikiamos komitetui per vieną mėnesį po rinkimų. GRECO teigiamai įvertino politinio finansavimo teisinės sistemos reformas ir paragino valdžios institucijas užtikrinti, kad naujieji teisės aktai ir mechanizmai būtų veiksmingai taikomi praktikoje²².

Dėmesį į politinio finansavimo problemas atkreipė atvejis, kai buvęs parlamento narys viešai prisipažino anonimines aukas nukreipdavęs žinomai politinei partijai. Tolesnio tyrimo metu paaiškėjo, kad partijos nariai įnešdavo grynuosius pinigus į savo asmenines sąskaitas ir vėliau pervesdavo tas lėšas į partijos išdą. Dėl šios bylos Parlamente vyko karštos diskusijos, po kurių, 2012 m. gruodžio mėn., atsistatydino teisingumo ministras. Viešosiose diskusijose ypač daug dėmesio, be kita ko, skirta įtarimams, kad išrinkti vietos pareiḡūnai kampanijoms naudojo savivaldybių lėšas²³. Paaiškėjus šiems ir kitiems atvejams, susijusiems su politinių partijų finansais, pareikalauta vykdyti reformas ir įsteigti piliečių platformą, vadinamąją „Rahvakogu“ (Liaudies asamblėją).

Geroji praktika. „Rahvakogu“ – piliečių internetinė platforma

„Rahvakogu“ (Liaudies asamblėja) įsteigta po „12 skyriaus“ peticijos ir susijusio Prezidento sušaukto apskritojo stalo susitikimo. Šioje savanorių administruojamoje internetinėje platformoje www.rahvakogu.ee kaupiami pasiūlymai iš dalies keisti rinkimų ir politinių partijų įstatymus, taip pat kitos reformų idėjos. „Rahvakogu“ (Liaudies asamblėja) derina diskusijas elektroninėje erdvėje ir tiesiogines diskusijas šiomis penkiomis temomis: rinkimų sistema, politinių partijų konkurencija ir jų vidaus demokratija, politinių partijų finansavimas, pilietinės visuomenės vaidmens politikoje stiprinimas tarprinkiminiu laikotarpiu ir viešojo administravimo depolitizavimas.

20 [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/GrecoEval4\(2012\)5_Estonia_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/GrecoEval4(2012)5_Estonia_EN.pdf).

21 <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>.

22

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3%282013%2910_Second_ADD_Estonia_EN.pdf.

23 Naujausi diskusijų pavyzdžiai – Põhja–Talinas ir Tartu.

Pasiūlymai internete buvo teikiami ir aptariami iki 2013 m. sausio mėn. pabaigos. Tada analitikai sugrupavo pateiktus pasiūlymus bei pastabas ir kartu pateikė poveikio vertinimus. 2013 m. kovo mėn. viešuose posėdžiuose buvo sprendžiama, kokius klausimus reikėtų pasirinkti. Daugelis pasiūlymų „Rahvakogu“ portale buvo susiję su politinių partijų finansavimu. Apie 86 proc. piliečių reikalavo atidžiau stebėti partijų finansavimą, 85 proc. pritarė tam, kad anoniminės arba slaptos aukos būtų kriminalizuotos, o 78 proc. respondentų pritarė dabartinėms taisyklėms, pagal kurias politinėms partijoms gali aukoti tik fiziniai asmenys (ne įmonės). 2013 m. balandžio mėn. Estijos prezidentas Parlamentui pateikė 16 „Rahvakogu“ pasiūlymų. Visi šie pasiūlymai vėliau buvo aptarti ir daugelis iš jų buvo priimti – tai susilaukė didelio pilietinės visuomenės ir žiniasklaidos susidomėjimo.

„Rahvakogu“ kritikai abejojo jos politiniu nepriklausomumu. Nors dar reikia palaukti galutinių rezultatų, ši iniciatyva padėjo visuomenės nepasitenkinimą paversti konstruktyviu reformų procesu.

Parlamentas svarsto įvairių šaltinių pateiktus pasiūlymus dėl geresnio politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo reglamentavimo. 2012 m. pataisomis patobulintas Kovos su korupcija įstatymas, be kita ko, nustatant išrinktų ir paskirtų pareigūnų interesų deklaracijų registrą. Be to, Estija numatė įvairesnių sankcijų už politinio finansavimo taisyklių pažeidimus, įskaitant administracines sankcijas, kurios gali būti naudojamos netaikant sudėtingesnės baudžiamojo proceso tvarkos. Vis dėlto GRECO mano, kad nustatytos baudos (iki 6 400 EUR) gali būti vertinamos kaip palyginti švelnios.²⁴ Jos atrodo mažos, palyginti su kampanijų sąnaudomis. Minėtomis pataisomis padaryta tam tikra pažanga nustatant partijų finansavimo pažeidimus ir užkertant jiems kelią, tačiau buvo susilpninti kiti teisinės sistemos aspektai. 2011 m. balandžio mėn., įsigaliojus Politinių partijų įstatymui²⁵, buvo dekriminalizuotos neteisėtos aukos. Atsakomybę nagrinėti tokius atvejus Vidaus saugumo tarnyba perdavė Partijų finansavimo priežiūros komitetui. Tačiau dėl ribotų administracinių ir analitinių gebėjimų Priežiūros komitetui sunku patikrinti ataskaitose pateiktą informaciją apie kampanijų finansavimą ir aukas²⁶. Paaiškėjo, kad tam tikrais atvejais nebuvo patikrinta, ar dovanotos lėšos tikrai gautos iš tariamų paramos teikėjų arba ar jos atitiko jų pajamas. Nors Priežiūros komitetas turi galimybę naudotis Parlamento administraciniais išteklių, gali prireikti papildomai perskirstyti lėšas ir nustatyti prioritetus, kad būtų galima veiksmingai patikrinti kampanijų finansavimą ir aukas.

Prieš 2013 m. spalio mėn. savivaldos rinkimus, Partijų finansavimo priežiūros komitetas nurodė vykdyti kampanijų žiniasklaidoje stebėseną, kad būtų galima palyginti tyrimo rezultatus ir oficialias partijų ataskaitas²⁷. Komitetas taip pat nusiuntė išsamias instrukcijas ir rengė partijoms skirtus mokymus, susijusius su kampanijų išlaidų ataskaitomis. Komitetas pradėjo vesti elektroninės apskaitos registrą, kad sumažintų klaidų skaičių ir darbo krūvį.

24 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3%282012%291_Second_Estonia_EN.pdf

25 <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asp?loc=text&lk=et&sk=en&dok=X1022K10.htm&query>

=Political+Parties+Act+&tyyp=X&ptyyp=RT&pg=1&fr=no

26 „Transparency International“ Estijos skyrius ir „Open Estonia Foundation“ (2012 m.), „Party and Campaign Financing Regulations in Estonia“, Talinas, p. 6–7. Paskelbta adresu

http://transparency.ee/cm/files/political_parties_financing_in_estonia.pdf.

27 Partijų finansavimo priežiūros komiteto pranešimas spaudai (2013 m.) „Erakondade rahastamise Järelevalve komisjon laseb valimiste meediakampaaniat põhjalikult monitoorida“ (Komitetas nurodys sistemingsai vykdyti rinkimų kampanijų žiniasklaidoje stebėseną). Paskelbta 2013 9 18. Paskelbta adresu <http://www.erjk.ee/et/uudised/18-septembril-2013-erakondade-rahastamise-jarelevalve-komisjon-laseb-valimiste>.

2014 m. sausio mėn. Politinių partijų įstatymo pataisomis išplėsta elektroniniame apskaitos registre kaupiamų finansinių duomenų aprėptis²⁸. Be to, pataisomis apribotas leistinas politinių partijų įsiskolinimas, atsižvelgus į diskusijas dėl partijų įsiskolinimo reklamos agentūroms, spaustuvėms ir žiniasklaidos bendrovėms²⁹. Dar vienas teigiamas žingsnis buvo tai, kad pataisomis nustatyta, jog aukų grynaisiais suma negali viršyti 1 200 EUR per metus, taip pat nustatytos sankcijos už neteisėtą aukų priėmimą.

Viešieji pirkimai

Estijoje dėl elektroninių viešųjų pirkimų portalo ir susijusių elektroninių paslaugų, pavyzdžiui, įmonių registravimo bei tvarkymo portalo ir centralizuotos viešojo sektoriaus apskaitos, lengviau užtikrinti skaidrumą³⁰. Nuo 2003 m. visi viešųjų pirkimų skelbimai elektroniniu būdu skelbiami Valstybės viešųjų pirkimų registre (SPPR), t. y. elektroninių viešųjų pirkimų portale. Viešųjų pirkimų įstatyme numatyta toliau plėtoti SPPR ir elektroninių viešųjų pirkimų portalą (elektroninių aukcionų, elektroninio pirkimo sistemos, elektroninių katalogų ir kt. portalus)³¹. Siekiant ateityje sukurti visiškai elektroninį viešųjų pirkimų procesą, įstatymu reikalaujama, kad nuo 2013 m. elektroniniu būdu rengiami konkursai sudarytų 50 proc. visų viešųjų pirkimų. 2012 m. apie 15 proc. viešųjų pirkimų konkursų surengti naudojantis elektroninių viešųjų pirkimų sistema – tai trigubai daugiau nei 2011 m. Elektroninės ataskaitos padeda užtikrinti skaidrumą ir pagerinti kokybės valdymą. Elektroninių viešųjų pirkimų portale taip pat teikiama informacija apie atitinkamus Finansų ministerijos sprendimus ir dažniausiai pasitaikančius Viešųjų pirkimų įstatymo pažeidimus. Tačiau vietos valdžios institucijoms netaikomas reikalavimas pateikti elektroninius ataskaitas SPPR, jei sutarčių vertė yra mažesnė už tam tikras ribas.

Nepaisant su elektroninių viešųjų pirkimų sistema susijusios pažangos, išlieka korupcijos rizika, kuri apima galimus slaptus politikų, pareigūnų ir verslininkų susitarimus, konkurencinio pranašumo sukūrimą dalijantis informacija, klaidingos informacijos nurodymą sąskaitose faktūrose, žemas pasiūlytas kainas, papildomų paslaugų užsakymą ir sutarčių suskaidymą į mažesnes dalis, siekiant sumažinti ataskaitų teikimo įsipareigojimus³². Neseni atvejai rodo, kad, pažeidžiami sektoriai, be kitų, yra miestų planavimas, statyba, sveikatos priežiūra ir licencijavimas. Vienu atveju Vidaus saugumo tarnyba pareiškė papeikimą ir skyrė 120 EUR administracinę baudą vyriausybės pareigūnui, su kurio nevyriausybine organizacija (NVO) buvo sudaryta sutarčių už 12 000 EUR³³. Atsižvelgus į baudos sumą kyla abejonių dėl administracinių baudų atgrasomojo poveikio. Panašiai, Talino merui (kuris taip pat yra politinės partijos vadovas) skirta 575 EUR bauda už tai, kad jis nenurodė gavęs 173 000 EUR paskolą iš Panamoje registruotos bendrovės.

Valstybės kontrolės (VK) duomenimis, vietos valdžios institucijų informuotumas apie korupcijos prevenciją mažas ir joms reikalinga pagalba. Pareigūnai naudojo savivaldybių turtą

---

28 http://www.riigikogu.ee/index.php?op=emsplain&page=pub_file&file_id=36a544db-9fa0-4dab-969c-5a84162bd03b&

29 http://www.riigikogu.ee/public/Valimisvolad_2009-2011_valimiskampaaniatest_seisuga_31.12.12.pdf

30 <http://www.riso.ee/en/node/102> <https://ettevotjaportaalk.rik.ee/index.py?chlang=eng>

31 <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asp?loc=text&lk=et&sk=en&dok=XXX0005K3.htm>
&query=Public+Procurement+Act+&tyyp=X&ptyyp=RT&pg=1&fr=no.

32 Daugiau informacijos apie korupcijos riziką vietos valdžios lygmeniu pateikta Valstybės kontrolės pranešime „Local government associations make the same errors in their economic activities as municipalities, towns and cities“

<http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/557/GetPage/1/557Year/-/Itemid/637/amid/557/language/en-US/Default.aspx>

33 Kaltinimai korupcija buvo panaikinti po to, kai Aukščiausiasis teismas atmetė Vidaus saugumo tarnybos apeliacinį skundą, patvirtindamas žemesnės instancijos teismo sprendimą. „Kohtuotsus Eesti Vabariigi nimel“, Harju apygardos teismas, 2013 m. kovo 18 d., Talinas. Bendrosios procedūros sprendimas Nr. 913012000002, 2012 m. birželio 25 d.

sudarydami sandorius su bendrovėmis, kurios susijusios su jais³⁴. Atlikusi dešimties vietos valdžios institucijų auditą VK nustatė, kad aštuonios iš jų pažeidė Kovos su korupcija įstatymą, pavyzdžiui, leisdamos pareigūnams pritarti sandoriams su bendrovėmis, kurios susijusios su jais. Tik viena savivaldybė užtikrino tinkamas patikras, siekdama užkirsti kelią pažeidimams. VK rekomendavo parengti aiškesnes nacionalines gaires dėl vidaus kontrolės sistemų sukūrimo, siekiant korupcijos prevencijos ir didesnio skaidrumo savivaldybėms sudarant sandorius³⁵. Nustatyta ir teigiamų pokyčių, pavyzdžiui, nuo 2013 m. naudojant naują elektroninę programą galima susipažinti su Estijos vietos valdžios institucijų finansiniais duomenimis³⁶. Atlikus kitą VK auditą kilo susirūpinimas dėl Finansų ministerijos vykdomos valstybinių įmonių bei valstybinių fondų sudaromų sutarčių priežiūros išsamumo³⁷.

2013 m. liepos mėn. Europos Komisijos finansuotoje ir „Transparency International“ koordinuotoje ataskaitoje nurodyta korupcijos rizika aukščiausiuose ir žemiausiuose ES lėšų skirstymo sistemos lygmenyse³⁸. Ataskaitoje nurodoma, kad iki 2012 m. pabaigos Estijoje nustatyti 339 pažeidimai arba vykdomos procedūros dėl įtariamų ES finansavimo taisyklių pažeidimų, kurių bendra suma – 35 mln. EUR. 52 proc. tos sumos ES neišmokėjo arba susigrąžino, arba ji buvo kompensuota. Likusios sumos dalies nebuvo pareikalauta arba ji dar negrąžinta. 2012 m. nustatyti 185 pažeidimai arba įtariamai pažeidimai, su kuriais susijusios 110 bylų tebėra neišspręstos. Nors šie pažeidimai susiję su taisyklių nesilaikymu platesne prasme ir nebūtinai yra korupcija, jie parodo bendrą pažeidžiamumą ES lėšų valdymo srityje, ir apskritai viešųjų pirkimų sistemos trūkumus. Ataskaitoje taip pat kalbama apie valstybės tarnybos pareigybių politizavimą. Dėl gairių ir teisės aktų (kaip antai, Viešųjų pirkimų įstatymo) sudėtingumo gali nebepakakti viešųjų institucijų (kai kuriose iš jų vyrauja didelė darbuotojų kaita) išteklių.

Už viešųjų pirkimų priežiūrą atsakingo Finansų ministerijos departamento pajėgumai, palyginti su ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimo priežiūros įstaigos pajėgumais, riboti. 2012 m. Finansų ministerija pradėjo tik 76 peržiūros procedūras (0,8 proc. viešųjų pirkimų). Nėra centralizuotų nustatytų korupcijos atvejų duomenų bazių ir korupcijos rizikos viešųjų pirkimų srityje vertinimo gairių.

Renkamų ir skiriamų pareigūnų atskaitomybė ir tarnybinė etika

Tinkama sistema, kuria užtikrinama renkamų pareigūnų atskaitomybė ir tarnybinė etika, yra pavyzdys kitiems ir yra svarbi siekiant užkirsti kelią aukšto lygmens korupcijai. Estijos Parlamente taikomos įvairios priemonės, kuriomis skatinamas skaidrumas. Kai tik Parlamentas nusprendžia pradėti teisėkūros procesą, jis savo interneto svetainėje paskelbia teisės akto turinį, siūlomas pataisas ir visą susijusią medžiagą, kad suinteresuotieji subjektai galėtų atitinkamam komitetui siųsti savo pastabas. Nuo 2012 m. vasario mėn. galioja geriausios patirties vykdančią teisėkūros procesą gairės³⁹. Viešos konsultacijos vykdomos naudojant elektroninę duomenų bazę, kuri veikia kaip teisės aktų ir pridedamų dokumentų,

34 <http://www.riigikontroll.ee/tabid/168/amid/557/ItemId/654/language/en-US/Default.aspx>.

35 Mattson, T. (2012 m.) „Local authorities breach laws and conclude transactions presenting risk of corruption“, SAO, 2012 11 5. <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/654/amid/557/language/en-US/Default.aspx>.

36 www.riigipilv.ee.

37 „National Audit Office, Organisation of public procurement in public undertakings and public foundations“, Talinas, 2013 m. vasario 5 d. <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2273/Area/18/language/en-US/Default.aspx>.

38 „Tõnnisson, K. and Muuga, M. (2013) Korruptsiooniriskid Euroopa Liidu vahendite rakendamisel“ (Korupcijos rizika, susijusi su Europos Sąjungos lėšų panaudojimu).

39 http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=dokumentide_detailed&pid=6c4446b4-6f77-4621-aab1-a4c66c738798&

īskaitant ministerijū ir kitū subjektū pastabas, saugykla⁴⁰. Vyriausybē īšleido lankstinukā apie gerājā patirtī viešū konsultacijū srityje. Be to, Parlamento komitetai internete skelbia suinteresuotujū trečijū šaliū, kurios sutinka užpildyti klausimynā, registrā. Įstaigos privalo nurodyti priežastis, kodēl jos pritaria arba nepritaria siūlomoms pataisoms.

Parlamento komitetū posēdžiai būna vieši, jeigu daugiau kaip pusē nariū tam pritaria balsuodami. Į komiteto posēdžius gali būti pakviesti ekspertai arba svečiai, īskaitant tuos, kurie turi susijusių interesū arba ryšiū su atskirais parlamento nariais. GRECO pažymējo, kad nēra īssamios informacijos (užtikrinamos registracija arba paskelbimu) apie visus asmenis, kurie galējo daryti poveikī konkrečiai procedūrai arba parlamento nario dalyvavimui joje, taip pat tai, kad parlamento nariai retai nusišalina priimant sprendimus. Todēl ji paragino Estijā didinti Parlamento komitetū posēdžių skaidrumā, visū pirma, kai juose leidžiama dalyvauti trečiosioms šalims⁴¹.

Estijoje seniai diskutuojama dēl poreikio priimti parlamento nariū elgesio kodeksā. Darbo grupēs parengtam Elgesio kodekso projektui nebuvo pritaria⁴². GRECO nuomone, tokio kodekso reikia, kad būtų galima spręsti problemas, kurioms iki šiol buvo skiriama labai mažai dėmesio, kaip antai, interesū konfliktas, pareigūnū perėjimas iš viešojo sektoriaus į privatujū ir atvirkščiai, dovanos, svetingumas ir kitos privilegijos bei īsorēs veikla. Priėmus kodeksā, taip pat rengiant tikslingesnius įvadinius mokymus ir teikiant nuolatinės konsultacijas bei rekomendacijas didētū parlamento nariū informuotumas apie korupcijos prevencijā. Kad kodekso nuostatos būtų veiksmingai taikomos praktiškai, GRECO rekomendavo taikyti veiksmingā priežiūros ir sankcijū mechanizmā. GRECO taip pat rekomendavo, kad Parlamente būtų parengtos īssamios gairēs, kuriose būtų pateikta praktiniū interesū konflikto, į kurį gali īsipainioti parlamento nariai, pavyzdžių.

Be to, GRECO ne kartā suabejojo Parlamento specialiojo Kovos su korupcija įstatymo taikymo komiteto darbo veiksmingumu; šio komiteto užduotis – tikrinti ekonominiū interesū deklaracijas, kuriū saugotojas jis yra. Ji rekomendavo Komitetui laikytis ne tokio formalaus, bet labiau aktyvumu grindžiamo ir griežtesnio požiūrio į tokiū deklaracijū tvarkymā⁴³.

Pastaruoju metu atkreiptas visuomenēs dėmesys į politikū įtakā skiriant asmenis į pareigas viešojoje administracijoje. Neseniai kilo diskusijū dēl Policijos ir sienos apsaugos valdybos direktoriaus paskyrimo 2013 m. vasario mėn. Atsižvelgiant į visuomenēs susirūpinimā, iš dalies pakeistas Valstybēs tarnybos įstatymas, kuriame numatyta rengti viešus konkursus, kuriuos vykdytū nepriklausomi atrankos komitetai⁴⁴.

2013 m. kovo mėn. paaiškējo, kad Talino savivaldybēs vadovū įdarbinti politinės partijos nariai sutiko partijai pervesti tam tikrā savo atlyginimo dalī. Teigiama, kad meras paprašē, kad keturi sutarto įnašo nesumokējē savivaldybēs pareigūnai atsistatydintū; du pareigūnai atsistatydino. Tai paskatino viešas diskusijas apie valstybēs tarnybos politizavimā.

„Transparency International“ duomenimis, į savivaldybiū įmoniū valdybas asmenys dažnai skiriami atsižvelgiant į jų partinius ryšius⁴⁵. Skiriant valdymo organū narius taikomi tam tikri

40 <http://eelnoud.valitsus.ee>.

41 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/GrecoEval4%282012%295_Estonia_EN.pdf.

42 2012 m. sausio mėn. Parlamento specialusis Kovos su korupcija įstatymo taikymo komitetas pritarē „Transparency International“ Estijos skyriaus pateiktam pasiūlymui parengti elgesio kodeksā. Buvo įsteigta iš įvairiū partijū atstovū sudaryta neformali darbo grupē. Vis dēlto, Parlamento valdybos nuomone, Kovos su korupcija įstatymas yra pakankama korupcijos tarp parlamento nariū prevencijos priemonē.

43 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/GrecoEval4%282012%295_Estonia_EN.pdf.

44 http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=193SE&koosseis=12.

45 „Transparency International“ nacionalinės tarnybinēs etikos sistemos vertinime nurodytas „nepolitiniū pareigybiū viešajame sektoriuje politizavimas, kurio mastas didesnis vietos valdžios institucijose“.
http://www.transparency.ee/cm/files/lisad/estonia_nis_executive_summaryrecommendations.pdf.

reikalavimai ir apribojimai⁴⁶. Tačiau diskusijose daugiausia dėmesio skiriama valstybinių įmonių atskaitomybei ir jų tariamam netinkamam duomenų naudojimui siekiant prekiauti įtaka ar atsilyginti politinių partijų rėmėjams. Šis klausimas sulaukė daugiau visuomenės dėmesio ir dėl kitų atvejų, pavyzdžiui, galimo stebėtojų tarybos pirmininko, kuris, be kita ko, vadovauja Talino uosto remiamoms sporto organizacijoms, interesų konflikto. Atsižvelgdama į šias problemas, „Rahvakogu“ svarstė ir pasiūlymus griežčiau reglamentuoti valstybinių įmonių valdybos narių vaidmenį ir atsakomybę⁴⁷. Šiuo metu turima nedaug informacijos apie sandorius, pareigūnų skyrimą ir galimus interesų konfliktus valstybinėse įmonėse. 2013 m. VK atliko devynių didelių valstybinių įmonių auditą, po kurio išreiškė susirūpinimą dėl valdybos narių skyrimo procedūros ir nustatė, kad nuo ankstesnio audito, atlikto 2007 m., padaryta nedidelė pažanga. Vienas iš Ūkio ministerijos svarstomų pasiūlymų – įsteigti už visas valstybines įmones atsakingą įmonę, siekiant didinti efektyvumą ir depolitizuoti valdybas.

2013 m. rugpjūčio mėn. penki pareigūnai susitarimo pagrindu? buvo nuteisti už dalyvavimą kyšininkavimo schemeje, kuri apėmė egzamino vairuotojo pažymėjimui gauti rašytinę dalį. Vietos kelių eismo biuro vadovui skirta trijų mėnesių laisvės atėmimo bausmė⁴⁸.

3. TOLESNI VEIKSMAI

Korupcijos lygis Estijoje iš esmės laikomas žemu, atsižvelgiant į tarptautinį mastą, o smulki korupcija retai daro įtaką kasdieniam piliečių gyvenimui. Reikėtų dėti daugiau pastangų siekiant didesnio skaidrumo politinių partijų finansavimo ir viešųjų pirkimų srityse, taip pat didesnės renkamų ir skiriamų pareigūnų atskaitomybės.

Daugiau dėmesio reikia skirti toliau išvardytiems klausimams.

- Vykdyti veiksmingą **politinėms partijoms skiriamų aukų** stebėseną ir taikyti atgrasomas sankcijas už pažeidimus.
- Toliau gerinti **viešųjų pirkimų** ir viešųjų sutarčių, susijusių su nacionalinėmis arba ES lėšomis, įgyvendinimo priežiūrą. Parengti kovos su korupcija reikalavimų vykdymo vietos valdžios lygmeniu stebėsenos gaires ir užtikrinti, kad atitinkamos administracinės nuobaudos būtų atgrasomos. Užtikrinti, kad vietos valdžios institucijoms būtų rengiami reikiami mokymai.
- Priimti **parlamento narių elgesio kodeksą** ir sukurti veiksmingą priežiūros ir sankcijų mechanizmą, taip pat užtikrinti veiksmingą ekonominių interesų deklaracijų tikrinimą. Atlikti nepriklausomą išsamią skyrimo į valstybės tarnybą ir valstybės įmones, be kita ko, vietos lygmeniu, politizavimo rizikos analizę.

---

46 Žr. Turto įstatymo 80 straipsnį. <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013007>.

47 <https://www.rahvakogu.ee/pages/sundpolitiseerimine-poliitikud-noukogudes>.

48 Viru apygardos teismo sprendimas „KOHTUOTSUS kriminaalasja number 1-13-6854 (13913000021)“, „Riigi Teataja“ (Oficialus leidinys), 2013 8 2, paskelbta https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-6853/1. Teisinis pagrindas – Baudžiamojo proceso kodekso 202 straipsnio 2 dalis: baudžiamojo proceso nutraukimas tuo atveju, jeigu nenustatytas visuomenės interesas arba nustatyta nereikšminga kaltė, paskelbta <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60027K9&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=kriminaalmenetluse+seadustik>.